

שנה שניה מפרישים מעשר שני, ופוטרת הפרשה זו מיעוט פירות שנה שלישית שבה החייבים במעשר עני.

ובחלה פ"ג מ"ט: "כיוצא בו, זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי נקוף, ענבי בציר עם ענבי עוללות, אם יש לו פרנסה ממקום אחר, מוציא לפי חשבון. ואם לאו, מוציא תרומה ותרומת מעשר לכל, והשאר מעשר ומעשר שני לפי חשבון". נראה מזה, שבתערובת פטור וחיוב של פירות ישנה עדיפות להפריש ממקום אחר. וי"ל את סיבת הדבר, ובפרט שבמשנה מכשירין הנ"ל אין עדיפות זו. וכן נראה, שמפריש לפי חשבון, דהיינו לפי הפירות החייבים שבה, וכשמפריש מן התערובת מפריש מן הכל (דין המשנה שמעשר נותן לפי חשבון, הכוונה בנתינה ללוי, אך מפריש מעשר מן הכל). ובדין זה, משמע מהמשנה במכשירין שמפריש מן הכל בכל אופן.

במנחות ל"א. "תניא אמר ר"ש שזורי פעם אחת נתערב לי טבל בחולין ובאתי ושאלתי את

הפרשת תרומות ומעשרות בתערובת פטור וחיוב

לעילוי נשמת גיסי, לא זכיתי להכירו, אהובנו, אורי בן הרצל ונורית הי"ו

א. בדברי המשנה והגמ':

מכשירין פ"ב הי"א: "פרות שניה שרבו על של שלישית, ושל שלישית על של רביעית, ושל רביעית על של חמישית ושל חמישית על של שישית, ושל שישית על של שביעית, ושל שביעית על של מוצאי שביעית, הולכין אחר הרוב. מחצה על מחצה, להחמיר". ויוצא ממשנה זו, שניתן להפריש מתערובת פירות של שנים שונות כרוב פירות שבה, ואין מניעה מצד הפרשה מפירות שנה זו על שנה אחרת. וכן יוצא, שברוב פירות

בראש השנה י"ג: "פול המצרי שזרעו לזרע, מקצתו השריש לפני ר"ה ומקצתו הפריש לאחר ר"ה אין תורמין ומעשרין מזה על זה לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש. כיצד הוא עושה, צובר גורנו לתוכו ונמצא תורם ומעשר מן החדש שבו על החדש שבו ומן הישן שבו על הישן שבו. א"ל ר"ש שזורי קאמרת, ר"ש שזורי סבר יש בילה, ורבנן סברי אין בילה". וכאן, בתערובת ישן וחדש לר"ש שזורי מפריש מיניה וביה, וטעמו- שיש בילה. ובמשנה חלה הנ"ל מפריש מתערובת פטור וחויב ללא טעמא דבילה. ובגמ' מנחות, לר"ש שזורי בתערובת חולין וטבל מפריש מן החוץ, ומשמע שאינו סובר ישנה בילה בהאי גוונא. ובמכשירין הנ"ל, הולכים אחר הרוב ומפרישין מיניה וביה, לכאורה דלא כר"ש שזורי בר"ה י"ג:

בע"ז ע"ג: מובא שטבל אוסר במינו במשהו, ושלא במינו בנותן טעם. והסיבה לכך, "כהיתרו כך איסורו, דאמר שמואל חיטה אחת פוטרת את

רבי טרפון ואמר לי לך קח לך מן השוק ועשר עליו. קסבר דאורייתא ברובא בטל, ורוב עמי הארץ מעשרים הן והוה ליה כתורם מן הפטור על החיוב. ולימא ליה קח מן העובד כוכבים, קסבר אין קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר והוה ליה מן החיוב על הפטור. איכא דאמרי א"ל קח מן העובד כוכבים. קסבר יש קניין לעובד כוכבים להפקיע מיד מעשר". רש"י בפירוש ראשון נוקט שנתערב לו דמאי, וא"ל רבי טרפון להפריש מן החוץ ע"י דמאי. לפירוש זה, מדובר בדין המשנה בחלה שמוציא מן החוץ לפי חשבון. אומנם, על מיעוט פירות שבתערובת, ולכאורה, ממשנה במכשירין הנ"ל, המיעוט בטל, וממשנה דחלה, ניתן להפריש מיניה וביה, וכאן משמע שא"א. ולפירוש שני נתערב טבל גמור, ומדאורייתא ברוב בטל, וא"ל רבי טרפון להפריש מן החוץ מדמאי שאיסורו מדרבנן. לפירוש זה נתחדש שמוציא לפי חשבון מן החוץ בטבל מדרבנן על טבל מדאורייתא שהתערב.

ב. מהלך הר"ש בפ"י המשניות:

כתב הר"ש בביאורו לחלה: "וא"ת והאמר שמואל דלכל אין בילה חוץ מיין ושמן ודוחק להעמידה כמאן דאמר יש בילה? וי"ל דתחילה דורך ענבים וכותש זיתים ועושה מענבים יין ומזיתים שמן ואח"כ מפריש. וא"ת היכי משכחת לה פרנסה ממקום אחר והא בהקומץ רבה גבי ר"ש בן שזורי שנתערב טבל בחולין מסיק התם לך קח מן השוק מן הדמאי והוי מחיוב דרבנן על חיוב דרבנן... ומיהו למאן דאמר יש קניין משכחת לה בלך קח מן הנוכרי. אי נמי, מוציא תחילה תרומה גדולה ואח"כ לוקח מן השוק (=דמאי) ומעשר לפי חשבון. אי נמי, כשהטבל רוב".

ובמשנה מכשירין כתב: "פירות שניה- שנה ראשונה ושניה של שמיטה מעשר ראשון ומעשר שני וכן רביעית וחמישית. אבל שנה שלישית ושישית מעשר ראשון ומעשר עני. של שביעית יש בו קדו"ש

כל הכרי". והתוס' הביא את טעמו של הירושלמי שטבל הוא דבר שיש לו מתירין, וכן הוא בבבלי בנדריים נ"ח.

לכאורה, את המשנה במכשירין, שמפריש בתערובת פירות משנים שונות כרוב פירות, ואת המשנה בחלה, שמפריש מיניה וביה מתערובת פירות טבל וחולין, ניתן להסביר ע"פ הבנת הגמ' בר"ה י"ג: שרק באמצעות דין בילה ניתן לתקן תערובות פירות, שכך הגמ' מסיקה, שאם לא דעת ר"ש שזורי שיש בילה, א"א לתקן תערובת פול המצרי משנים שונות. ובגמ' מנחות, נסביר שאע"פ שלר"ש שזורי יש בילה, נתן לו ר' טרפון עצה להפריש לפי חשבון, כפי' השטמ"ק שם, ומש"כ רש"י "ולא יכול להפריש ממנו מפני החולין" היינו קודם בילה.

לדרך אחרת, אפשר והבנת המשניות בחלה ובמכשירין, חולקת על הבנת הגמ' בר"ה, וניתן לתקן תערובות פירות שונים בשל דיני תערובת: ביטול ברוב, או דבר שיש לו מתירין, במיעוט.

מסביר בגמ' מנחות כשטמ"ק דלעיל, שר' טרפון יעץ לר"ש שזורי להפריש מן החוץ, אך אה"נ אפשר לתקן את התערובת מיניה ובה כשיצבור גורנו לתוכו, כפשטות משנה בחלה.) וכן נראה בפירוש הרא"ש למשניות חלה ומכשירין הנ"ל.

בתערובת פירות משנים שונות, במשנה במכשירין, מדובר בכל פירות ולא בין ושמן בלבד. והר"ש פי' שהולכים אחר רוב תערובת, ללא דין בילה. שונה מדברי הגמ' בר"ה י"ג: שדנה בתערובת ישן וחדש (פול המצרי) ומסיקה שרק לר"ש שזורי הסובר שיש בילה, ניתן להפריש מיניה וביה כשצובר גורנו לתוכו. נצטרך לתרץ בזה כמהר"י קורקוס, שבתערובת משנים שונות דין שונה מתערובת טבל וחולין, שהולכים אחר רוב שבה. וכעין שכתב הרא"ש למכשירין, שמחשיבים מיעוט שנה ג' שבה כאילו גדלו בשנה ב'.

ובדמאי פ"ה מ"ה פי ר"ש: "תמרים וגרוגרות כשבוללן ודורסן נבללים ומתערבים

ופטור ממעשר ולענין כל הנך דיני קתני דהולכין אחר הרוב."

"להחמיר- ולענין ספיקא דמעשר שני ומעשר עני, יפריש מעשר אחד ויחלל הפירות על המעות ויחלק הפירות לעניים והמעות יאכל בירושליים והיינו שני עישורין דר' עקיבא וכו'".

להבנה זו, המשנה בחלה, בתערובת טבל וחולין, דנה בין ושמן, שאז יש בילה לכו"ע (הן לרבנן והן לר"ש שזורי בר"ה י"ג:) ולכן ניתן לתקן את התערובת מיניה וביה. ניתן להפריש מן החוץ על הטבל בלבד, ואז מפריש לפי חשבון על הטבל שבתערובת, בין אם הטבל רוב ובין אם הוא מיעוט. יוצא, שבתערובת טבל וחולין, בין אם הטבל רוב או מיעוט, אין לגדרי התערובת (רוב ומיעוט) השפעה. במיעוט טבל שבחולין אין ביטול משום דשיל"מ, א"א להפריש מיניה וביה, וצריך להפריש מן החוץ באותה דרגת חיוב, אא"כ מדובר בין ושמן שיש בהם בילה. וברוב טבל בחולין, גם לא ניתן להפריש מיניה וביה אם לא דין בילה, ויכול להפריש מן החוץ. (גם נראה שהר"ש

שיפריש עליו לפי חשבון אין לו תקנה".

וכן הוא ברמב"ן לע"ז שם: "ולא הצריכו חכמים להפריש ולהפסיד יותר מדינו אלא בשיש בו נותן טעם, דכיון דאיכא טעמא לא בטיל, וכמפריש מן החיוב הוא. אבל כשהוא מפריש במשהו, אינו אלא כמפריש מן הפטור עליו, שאין החיוב ניכר כאן, שכבר בטל טעמו וממשו ברוב, ואין אנו מצריכים אותו להפסיד שלו כדי שלא יבטל ברוב. ויש לי לפרש, שלא אמרו מפריש חלה אחת על הכל, אלא בשאור וכיוצא"ב שהוא בלול ומעורב בכולה עיסה ובכל מקום שהוא מפריש נמצא מפריש מן הפטור שבו על הפטור שבו ומן החיוב שבו על החיוב שבו, וסיפא דקתני כיוצא"ב זיתי מסיק וכו' קיימתיה בשמן של זיתי מסיק שנתערב בשמן של זיתי ניקוף, וכך העמידוהו בירושלמי, אבל ביבש כיוון שאין לו פרנסה ממקום אחר, א"א להפריש עליו מיניה וביה, שמא יעלה בידו פטור. וכי הא דאמרינן בפ"ק דר"ה לכל יש בילה חוץ מיין ושמן". נראה בסיום

ומפאיש מן החיוב על החיוב, אבל פרוסות פת ופלחי דבילה אינם נבללים, וכשמתנה מרובה היינו שהכל נותנים מתנה מרובה ולכך מועלת בילה כיון שכל המתנות שוות, אבל במתנה מועטת שאחד מתנה מרובה ואחד מועטת לא מהניא בילה דדילמא כל חד לא מתרמי ליה דידיה ונמצא מפריש מן הרוב על המועט". וגם כאן פירש שאפשרות ההפרשה לעני מפירות שונים הוא על סמך דין בילה. ובר"ש פאה פ"ה מ"ב בתערובת גדיש שבה לקט מפורש שא"א להפריש מיניה וביה.

הר"ן (ע"ז ע"ג: דה"ה ר"ב ושמואל דאמרי") מעלה אפשרות להפריש מתערובת טבל וחולין לא לפי חשבון אלא "כנגד כולו כאילו היה הכל טבל" וכותב: "ועוד אפשר דאפילו בכי האי גוונא לא סגי דהא אמרינן בפ"ק דר"ה לכל אין בילה חוץ מיין ושמן הלכך איכא למיחש שמא במה שיפריש יש יותר פטור ממה שראוי לפי חשבון הלכך כל שאין לו טבל ממקום אחר

על טבל דרבנן היכא דנראה שאחד חמור מחבירו קצת וה"ל מן הפטור על החיוב ומן החיוב על הפטור. מכאן יש ללמוד דהיכא דלש עיסה שיש בה כדי חיוב חלה ונתערבה בעיסת הגוי שפטורה מן החלה, אם רוב עיסת ישראל מקיף ומפריש מעיסה אחרת... כיון דרובה ישראל עיסת גוי בטלה ברוב וה"ל כאילו היה טבל גמור כולה ולהכי מצי לאפרושי מטבל גמור עלה מיהו מיניה וביה לא מצי לאפרושי דילמא שקיל משל גוי, תדע מדלא קאמר ליה ר' טרפון להרבות עליו טבל עד שיבטלו החולין ברוב ויפריש מיניה וביה ש"מ דלא בטיל לעניין לאפרושי מיניה וביה". וכן משמע בשו"ת הרי"ד סי' קכ"ב בקיצור שאין הפרשה מתערובת טבל אלא בסיוע דין בילה.

ג. דעת הרמב"ם:

הל' תרומות פ"ב הי"ג: "נתערב דבר שחייב בתרומה בדבר שאינו חייב, כגון זיתי ניקוף שנתערבו בזיתי מסיק וענבי עוללות בענבי בציר, אם יש לו פירות אחרות מוציא על

דבריו, שבתערובת פטור וחיוב, בין במיעוט טבל ובין ברוב טבל, אי אפשר להפריש מיניה וביה, אם הלא דין בילה, שכן העמיד במשנה שבחלה, ביין ושמן ומשום בילה.

יוצא, שלדעת ראשונים אלו, הר"ש והרא"ש, הר"ן והרמב"ן לא ניתן להפריש מתערובת טבל וחולין מיניה וביה, בין במיעוט ובין ברוב טבל, ואין ביטול של החולין לטבל, לא ברוב משום ביטול ברוב, ולא במיעוט טבל משום דשיל"מ, משנה את דין התערובת לעניין ההפרשה ממנה. ורק בשל דין בילה, ניתן להפריש מן התערובת.

וכן מובא בהגהות מיימוניות לסוף סדר זרעים אות כ"ד-כ"ה בשם מהר"ם: "מי שנותן שאור מעיסה שהורמה חלתה לתוך עיסה שלא הורמה חלתה אע"פ שבטל ברוב אין מפרישין מיניה וביה דקי"ל כשמואל דאמר בפ"ק של ר"ה לכל אין בילה חוץ מין ושמן". ובמשך דבריו כתב: "נתערב לי ובל וכו' (מנחות ל"א). כאן משמע שאין להפריש אפילו מטבל דרבנן

פת או פלחי דבילה מעשר מכל אחת ואחת. ובתמרים ובגרוגרות בולל הכל ומעשר, אימית? בזמן שהמתנה מרובה, אבל במתנה מועטת מעשר מכל מתנה ומתנה".

מעשר שני פ"א הי"א: "פירות שנה שניה שנתערבו בפירות שלישית או של שלישית ברביעית הולכין אחר הרוב. מחצה למחצה, מפריש מעשר שני מן הכל אבל לא מעשר עני, שמעשר שני חמור שהרי הוא קדש ומעשר עני חול. וכן פירות שהם ספק פירות שניה הם או פירות שלישית מפריש מהן מעשר שני". והראב"ד הגיה: "ולמה לא יפריש מעשר עני והלא יש עליהם איסור טבל ואוסר במשהו ומצינו לר' עקיבא על ספיקו עישר שני עישרים מעשר שני ומעשר עני ואפילו אחר הרוב אין לילך באיסורי טבל אלא בדמאי". והיא משנה במכשירים הנ"ל, יעויין בחזון נחום שם כיצד פי' הרמב"ם והראב"ד את המשנה.

בביאור הרמב"ם, כתב בשו"ת מהרי"ט ח"א סי' י"ח, שבגמ' מנחות ל: אמר שמואל בן

החייב לפי חשבון. ואם אין לו אלא אלו מפריש תרומה ותרומת מעשר על הכל וכאילו הכל חייב בתרומה ומפריש מעשר ראשון ומעשר שני לפי חשבון דבר החייב". ובפיהמ"ש לחלה: "ואם אין אצלו זיתים אחרים יוציא מן הזיתים המעורבים תרומה ותרומת מעשרהחייבים לכל ונחשב הכל זיתי מסיק".

ובהלכות מעשר פ"ח ה"ב: "טבל שנתערב בחולין מתוקנים מין במינו שאי אפשר להלך אחר הטעם, אם יש לו פירות אחרות מוציא על אותו טבל תרומה ומעשרות לפי חשבון. ואם אין לו פירות אחרות הרי הכל אסור עד שיפריש, וכשהוא מפריש מפסיד מן החולין המתוקנים כדי תרומת מעשר של טבל". ובה"ג: "וכן אם היה הטבל פחות מן החולין או מרובה על החולין מגביה הטבל וכדי תרומת מעשר שבטבל מן החולין או כדי תרומה ותרומת מעשר אם היה טבל טבול לתרומה".

ובמעשר פי"ד ה"ח: "הלוקח מן העני וכן העני שנתנו לו פרוסות

בדבר דק ובדבר עבה. ולמהרי"ט, לכו"ע אין בילה בדבר עבה כרימונים, כפי שדן בתשובתו. וכן קשה, מדוע לא כתב הרמב"ם דינו של ר' טרפון לר"ש שזורי במנחות ל"א. שצריך להפריש מן החוץ מטבל באותה רמת חיוב.

על פי זה, במשנ"ל כתב על סמך הירושלמי שלרמב"ם יש בילה בדמאי בלבד, והוא מקולי דמאי. ויל"ע בתערובת טבל וחולין בפסקי הרמב"ם, כיצד ניתן לתקן מיניה וביה.

לכן הציע הגרש"ז אוירבך בספרו מעדני ארץ על הל" תרומות (פ"ב הי"ג) דרך מחודשת בהסבר דעת הרמב"ם. בחלק הראשון, הציע שלרמב"ם בתערובת טבל ופטור ניתן להפריש מן החוץ מטבל בדרגת הטבל שבתערובת, שלא כר' טרפון ור"ש שזורי במנחות ל"א. אלא כירושלמי דמאי פ"ד. טעמו, שאף אם הטבל בטל ברוב או במיעוט, עדיין קיים כטבל (לעניין אם ריבה עליו שחוזר וניעור, לדוגמא), ולכן הפרשה מן החוץ תועיל. (ודומה להסבר שיובא לקמן שטבל

נחמני א"ר יוחנן הלכה כר"ש שזורי, ומשנה בחלה כר"ש. ור' יוחנן אמר הלכה כסתם משנה (שבת מ"ו.), והלכה כר' יוחנן לגבי שמואל (שאמר אין בילה אלא בשמן ויין), ובפרט שמשנה בחלה הנ"ל יש להעמידה כמשנה בדמאי ו"בתמרים ובגרוגרות בולל ואוכל" יש בילה בדבר הדק. והזכיר ביאור זה המשנ"ל מעשר פי"ד ה"ח.

אכן, בתוס' ובשטמ"ק מנחות ל: כתב גירסא אחרת- במקום א"ר יוחנן, אמר שמואל בן נחמני אמר שמואל, והוא ע"פ הגמ' בר"ה י"ג. וחזרה בה הגמ' מהבנה זו בדעת שמואל, ולמסקנה אין בילה אלא ביין ושמן. אולם, בנדרים נ"ז: בליטרא של בצל, תערובת טבל וחולין, והיא דעת ר' יוחנן, יובא לקמן.

גם קשה מלשון הרמב"ם הל" תרומות פ"ב ומעשר פ"ח הנ"ל, שלא הזכיר יין ושמן כלל, ולא הזכיר גדר בילה. (ויעויין בהל' תרומות פי"ג ה"ד שכתב באופן זה). גם במשניות חלה ומכשירין, לא הוזכר גדר בילה, ופשטותם היא בכל פירות,

בטורי אבן לר"ה י"ג: העמיד דברי הרמב"ם בהל' מעש"ש לא בתערובת פירות שנה שניה ושנה שלישית אלא בפירות הנמצאו בעיר ומסופק מאיזה שנה הם (וברשב"א חולין ו. הובאה לשון רשב"ם במשנה במכשירין במשמעות זו, שמדובר בהליכה אחר רוב ולא בביטול ברוב). ודין המשנה בחלה בתערובת טבל וחולין העמיד בכמה פנים- אם אין בילה, מפריש יותר מן המועט שבתערובת כך שבהכרח יעלה מן הטבל, אפשרות שניה- דבדרבנן לכו"ע יש בילה.

בשו"ת אבן ישראל (להגרי"י פירש) ח"ז סי' ל"ח דן בתערובת טבל וחולין באריכות בדעת הרמב"ם, ופירש, שברוב טבל בחולין, בטל החולין לרוב מה"ת וממילא ניתן להפריש מיניה וביה. ובח"ז סי' י"ט ביאר טעם הרמב"ם בזה ע"פ מחלוקת רש"י ותוס' בזבחים ע"ח, שלרש"י הבטל מקבל את גדרי המבטל, ומיעוט חולין נחשב כטבל. (ועוד הביא הסבר שהוא דין במתנות עניים- זית

איסורו משום שתרומה פתיכא ביה).

בחלק השני, הציע הגרשז"א שבתערובת טבל וחולין, ניתן להפריש מיניה וביה אף ללא גדרי בילה, משום שחלק החולין בתערובת מקבל את דין הטבל, וההפרשה מתקנת גם את איסורו של החולין. חידוש זה התקשה בו הגרשז"א, שהרי אין המיעוט מקבל את דיני הרוב, אלא רק מיעוט איסור מתבטל ברוב. אלא מפורש בדברי הריצב"א (הובא בהגהות מיימוניות סוף זרעים אות כ"ד) לגבי תערובת טבל וחולין: "אבל בשם ריצב"א מצאתי דלא חיישינן עתה שמא יטול מן הפטור על החיוב דאדרבא מן המחוייב להפריש נוטל שהוא רוב, לפיכך אין נזהרים עתה". ובדומה, כן כתב במרכבת המשנה הל' תרומות פ"ה הי"ז ד"ה "והוא אשר דברתי". עוד חידש בדעת הרמב"ם על פי הירושלמי במשנה דמאי פ"ה, שלשמואל אין בילה אלא בין ושמן מאליו, אך במערב בידיים יש בילה בדבר יבש.

העמיד דברי הרמב"ם בשתי קופות ונסתפק בפירות אחת מהם. בס' משנת יעקב (לגר"י רוזנטל) זרעים ח"ב עמ' ל"ח ואילך קיבל סברת מהר"י קורקוס והאריך בהסברתה.

ויעויין בקרן אורה לנדריים נ"ב. שכתב שדעת הרמב"ם בתיקון תערובת טבל וחולין סתומה.

ד. ביאור דברי הר"ן בנדריים:

בנדריים נ"ז: מובא: "דאמר ר' יצחק אמר ר' יוחנן ליטרא בצלים שתיקנה וזרעה מתעשרת לפי כולה. אלמא אותן גידולין מבטלין עיקר? דלמא לחומרא שאני". והר"ן פירש: "לעולם אימא לך דמדינא לא אתו גידולין ומבטלין את העיקר, דאדרבה הרי הם כמוהו, אלא דהכא משום חומרא בעלמא אמרינן דמבטלין. ובמה שפירשתי לא קשיא לן הא דמקשו הכא הא חומרא דאתי לידי קולא הוא דאי מעשר מיניה וביה דלמא

ניקוף- שמעשר חל בדיעבד). ובמיעוט טבל בחולין אינו בטל מצד דישל"מ מדרבנן, ובדרבנן יש בילה. (למרכבת המשנה אף אם אין בילה, מקבל הרוב את דין מיעוט הטבל מדרבנן). וכבר הובא לעיל, שליסוד זה, שאף בלא דין בילה ניתן להפריש מן התערובת מיניה וביה בשל גדרי רוב ומיעוט מקור בדברי הריצב"א.

בפירות שניה ושלישית שנתערבו, י"ל כדברי מהר"י קורקוס (וכבר כתב כן הרא"ש בפירושו למשנה) שהוא שונה מפירות טבל וחולין, ואף שמיעוט שניה או שלישית נחשבים דבר שישל"מ, הפרשה ע"פ רוב עולה גם למיעוט, גם ללא דין בילה. ויעויין בלשון הרמב"ם הל' מעשר פ"ח ה"א בהגדרת טבל שהם פירות שלא הופרשו מהם תרו"מ כלל. ובישועות מלכו על הרמב"ם (מעש"ש פ"א ה"א דף ל"ח:): דחה סברת מהר"י קורקוס, כי הוא תרתי דסתרי- וצריך להפריש מעש"ש ומעש"ע, ולרמב"ם יש בילה ונמצא מפריש מע"ש ומעש"ע בהפרשה אחת- ולכן

קנין, או מעציץ שאינו נקוב, כדאיתא במנחות ל"א. אבל לא מן הדמאי כי נתרמה ממנו תרומה גדולה. ומיהו לא דמי להך דסתם טבל שנתערב בחולין הוי רובא חולין ומדאורייתא בטלי. אבל הכא דאיכא רובא תוספות מחייב מדאורייתא. ונראה דאפילו למאן דאמר אין בילה בדבר יבש הכא מודה דיש בילה, כי היניקה ולחלוחית הקרקע מבלבל ומערב יחד ותורם ומעשר מן החיוב שבו על החיוב שבו ומן הפטור שבו על הפטור שבו. הרא"ש אומנם פ' שהפרשה מליטרת בצל שזרעה היא מדינא, אך נקט שיש בה בילה בשל הזריעה והיניקה. ורק משום דין בילה, ניתן להפריש מיניה וביה.

גם דף נ"ט. על מקרה זה של ליטרא של בצל מובא "אמר ליה רב חסדא מן צאית לך ולר' יוחנן רבך היתר שבהן להיכן הלך". פ' הר"ן: "נראה בעיני, דהכי מקשה- אפילו תימא דגידולין של היתר מבטלים עיקר של איסור היינו טעמא משום דכיון שרבו גידוליו על עיקרו נמצא שכשאוכל אינו

מעשר מן הגידולין והוי מן הפטור על החיוב ואי מעשר ממקום אחר הוה ליה מרבה מעשרותיו. דלא קשיא כלל דהואיל ואין גידולין מעלין את העיקר הוו להו גידולין כעיקר כיון דמיניה רבו והך ליטרא עיקרה וגידולה פטירי מדינא וכי מעשר מיניה וביה ליכא למיחש כלל".

מקרה זה, של ליטרא בצל מעורבים בה טבל וחולין, ולר"ן במעשר גידולין לא מבטלין העיקר וכולה חולין מתוקנים. מחומרא, צריך להפריש שוב, ולכן אין בהפרשה זו משום מפריש מן הפטור על החיוב. הנחתו של הר"ן בביאורו לגמ', שלא ניתן להפריש מתערובת ללא דין בילה, לכן התקשה בליטרא זו משום מפריש מן הפטור על החיוב, ולכן הסביר שהפרשה זו אינה מדינא אלא חומרא.

גם לפירוש הרא"ש בגמ' נראה כן: "לחייבו מעשר מדרבנן ויעשר עליו מעציץ שאינו נקוב, וכן התוספת הוי כטבל שנתערב בחולין וצריך לעשר עליו ממקום אחר מלקוח מעובדי כוכבים למאן דאמר יש

וחטה, והן לדינא- שמפריש מן החוץ, ואין לו תיקון מיניה וביה. הבנת הרא"ש דומה לדברי רש"י, שהטבל והחולין מעורבבים בכל חלקי התערובת.

עכ"פ, הן לדעת הרא"ש, והן לדעת הר"ן, לא תיתכן הפרשה מתערובת טבל וחולין מיניה וביה ללא בילה, כיון שהחולין אינו מקבל את חיובו של הטבל בתרו"מ, הגם שהטבל רוב בתערובת.

הר"ן בנדירים פ"ד: (ד"ה "קסבר ספקו אינו טובל") בדברי דעת ת"ק שמעשר עני אינו טובל פירש: "ובעיני נראה, דמאן דס"ל אינו טובל היינו טעמא משום דס"ל אי אפשר שיהא הכרי עצמו חמור מפני מעשר עני המעורב בו יותר ממעשר עני עצמו. דבשלמא תרומה בדין הוא שתהא טובלת דכיון שהיא עצמה אסורה ראוי הוא שתאסור תערובתה דכיון דעל כרחו צריך להרימה מן הכרי אינה מתבטלת שם ומשו"ה אוסרת". באתון דאורייתא סי' ב' דן בו כסברת רש"י ביבמות ע"ו: שטבל אסור מחמת

טועם טעם האיסור כלל הלכך אע"פ שאיסור מעורב בתוכו ולא אזל ליה לעלמא שרי. אבל גבי מעשר כיון דלפי חשבון הטבל חייביה רחמנא לעשורי הכא אמאי מתעשרת לפי כולה וכי היתר שבהן להיכן הלך". היינו, שחולין אינם מקבלים את דין הטבל שמעורב בו להתיר הפרשה מיניה וביה. וברא"ש שם: "כלומר היתר שבהן לאן הלך דס"ל דלא קאמרינן גידולי היתר מעלין את האיסור". וכוונת הרא"ש, שאם ננקוט שגידולי היתר מעלים את האיסור, הוא על סמך דבריו שיש בילה בגידולים ועיקר, כי יונקים ומערבבים זה את זה, כך שללא בילה לא ניתן לדון בדין גדולין מעלים את העיקר.

דומה לכך, בגיטין מ"ז: בשדה משותפת לגוי וישראל אמרה הגמ': "טבל וחולין מעורבים זה בזה" רש"י הסביר שכל חיטה וחיטה חציה חולין וחציה טבל ולכן מעשר מיניה וביה, מן החיוב על החיוב שבו ומן הפטור על הפטור שבו. והתוס' נחלק עליו הן בהגדרת הערבוב- שאינה בכל חיטה

ממדומע זה עשר סאין לפחות ממאה חולין נדמעו, שהרי יש בעשר של מדומע סאה של תרומה. נפל לתוכן פחות מעשר סאין אינן מדמעות".

ובה"ד: "בד"א בדבר שאין דרכו להיבלל כגון חיטים לחיטים או קמח לקמח. אבל דבר שדכו להיבלל כגון שמן תרומה לשמן חולין או יין תרומה ליין חולין הולכין אחר הרוב. אם רוב תרומה הרי זה מדמע כתרומה, ואם רוב מן החולין הרי הוא כחולין ואינו מדמע. אע"פ שהכל אסור לזרים". ומקורו בירושלמי תרומות פ"ה.

בה"ג קשה, מדוע בסאה מדומעת שנפלה החולין שבה לא מצטרפים לשאר חולין לבטל התרומה. כן הקשה הרע"א על המשניות תרומות אות ל"ה. ודעת הר"ש והרא"ש בפירושם למשנה שהחולין שבמדומע אכן מצטרפים. גם הפר"ח (יו"ד סי' צ"ט סקכ"א לקראת סופו) התקשה בדעת הרמב"ם, וכתב שאין הכרח שהרמב"ם חולק על הר"ש. הפר"ת סי' צ"ט סקי"ב בסופו ד"ה "הרמב"ם בפ"י המשנה"

תרומה שבו, "תרומה פתיכא ביה". לא כדעת תוס' ביבמות שם שאיסור הטבל עצמי. ובר"ן נראה עוד, שלא רק איסור הטבל בשל איסור התרומה המעורבת בו, אלא בשל ההכרח להרים התרומה מן הטבל. כלומר, איסור הטבל חל בשל חובת הפרשת התרומה. לפי זה, בתערובת טבל וחולין, החולין אסורים באכילה בשל הטבל המעורבים בו, אך התרומה מעורבת בטבל בלבד ולא בחולין, ולא שייך להפריש מן החולין.

ה. בדברי הרמב"ם בה"ל תרומות פי"ג ה"ג וה"ד:

כתב הרמב"ם בה"ג: "סאה תרומה שנפלה למאה והגביה סאה מן הכל ונפלה הסאה שהגביה למקום אחר, אינה מדמעת אלא לפי חשבון. וכן סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ונעשה הכל מדומע ונפל מן המדומע למקום אחר אינו מדמע אלא לפי חשבון. כיצד? הרי שנפל עשר סאין של תרומה לתשעים סאה של חולין ונדמע הכל, אם נפל

במקומן. והר"מ הספרדי ז"ל (תרומות פי"ג ה"ה) לא פירש כן, ותימה הוא אצלי".

האו"ש הסביר שלרמב"ן סאת התרומה שנפלה לחולין, בדבר הנבלל ובדבר שאינו נבלל, אינה משנה את החולין להחשב כתרומה, ולכן כשנפלו החולין המדומעים לחולין אחרים, מצטרפים החולין שבמדומע לשאר חולין לבטל את התרומה. לעניין קרן וחומש סובר הירושלמי שיש דין מיוחד שמבטל את החולין. באתון דאורייתא כלל ג' דן בתשלומי קרן וחומש (גם לשיטת הירושלמי בתרומות) שאינם בטלים ברוב, אם מטעם ממונא לא בטיל, או מטעם שבא לכפרה. (כאמור, גם הר"ש והרא"ש בפי' המשנה סוברים שהחולין שבמדומע מצטרפים לשאר חולין לבטל את התרומה). אך לרמב"ם דרך אחרת בביאור הירושלמי לחלק בין דבר הנבלל לדבר שאינו נבלל. בדבר הנבלל, חל דין ביטול גמור והמיעוט מקבל את גדרי הרוב. בדבר שאינו נבלל, התרומה אינה מבטלת את רוב

תירץ שכיון שיש מקום לומר על כל סאה מדומעת שהיא תרומה, אינה מצטרפת והיא גזירה מדרבנן.

בה"ד צריך להבין את החילוק בין דבר דרכו להבלל לשאין דרכו להבלל, ומדוע ביין ושמן הולכים אחר הרוב.

האו"ש ה' מאכלות אסורות פט"ו ה"י הביא דברי הרמב"ן ע"ז ע"ג סע"א ד"ה "ומצאתי" שהסביר דברי הירושלמי: "ומצאתי שם בתרומות דירושלמי (פ"ה ה"א), תני סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה הרי אלו מדומעין, ואין משלמין הם קרן וחומש על מקום אחר ולא ממקום אחר עליהן אלא לפי חשבון, ובדבר שאין דרכו להבלל, אבל בדבר דרכו להבלל הולכין אחר הרוב, אם הרוב תרומה-תרומה, ואם הרוב חולין-חולין. ונראה לי שרוב חולין חולין לענין תשלומי קרן וחומש קאמר, דמשלמין מהם על מקום אחר לפי כולן ואין משלמין ממקום אחר עליהן חומש כלל, אבל ודאי אם נפלו למקום אחר מדמעין הן לפי חשבון, דהא לא בטלו

הפרשת תרומות ומעשרות בתערובת פטור וחיוב

צג

הורמה סאה קודם הנפילה לחולין השניים אין החולין שבמדומע מצטרפים לשאר חולין. וכן הביא את הירושלמי "נעשו כחרשין" לביאור זה.

ויצא מזה, שבדבר בנבלל, לא מתאפשרת הרמת סאה לתרומה לשם תקנת התערובת, ולכן חל ביטול גם ללא הרמה, וחל דין הרוב על המיעוט (באם תרומה רוב, גם מיעוט החולין ייחשב כך, וכשהתרומה מיעוט אינה בטילה להתירה באכילה אחרי שאין כנגדה מאה, אך החולין מצטרפים לחולין אחרים). ולכאורה, גם בדבר הנבלל ניתן להרים סאה מפני גזל השבט.

ואולי אפשר להסביר, שלרמב"ם התרומה מחילה על החולין המדומעים את דינה- שאינה בטילה ברוב (אלא במאה), ולכן החולין האלו "נעשו כחרשין" ואינם מצטרפים לחולין אחרים (לפחות עד הרמתה של התרומה), ובדבר הנבלל, הביטול ברוב חל גם ללא הרמת התרומה כיון שסאת התרומה לא מובחנת בתוך התערובת (ואין כאן "שאני

החולין. וכפי דברי הירושלמי בביאור הפנ"מ "נעשו החולין כחרשים". אך לא באר האו"ש את טעמו של הדבר.

בספר אבן ישראל על הרמב"ם (תרומות פי"ג ה"ד) הסביר שלרמב"ם ותוס' גזרו מפני קדושת תרומה על החולין המדומע ולכן לא מצטרפים לשאר חולים לבטל את התרומה. כך הסביר את הירושלמי "נעשו כחרשין". אלא שהתקשה מדוע אין על החולין דין תרומה ממש לענינים אחרים. גם צ"ע מה המקור לגזירה זו.

בספר שערי יושר שער ג' פי"א ד"ה "והרמב"ם בהל' תרומות" הסביר את דברי הרמב"ם האלו על פי יסודו בדברי הרא"ש ובראשונים בדין חוזר וניעור (שלא כדעת הפר"ח הנ"ל בדין זה) שבתרומה שנפלה לחולין יש דין ייחודי המעכב את ביטול התרומה בחולין עד הרמתה מפני גזל השבט. לפי זה, דברי הרמב"ם יתבארו, בסאה תרומה שנפלה לחולין ולא התבטלה במאה, ונפלו חולין אלו לחולין נוספים, שכיון ולא

"אלא ודאי דהנכון בביאור הרמב"ם כמ"ש תחילה דהטעם משום ביטול דבזה שפיר הסברא דמתבטל יותר כשמעורב היטב בדבר הנבלל מדברים דאין בילה דכל אחד עומד בפני עצמו. ולכך בדברים שיש בילה נתבטל המועט ונעשה כרוב משא"כ בדברים שאין נבללים. וכיון דמוכרח הטעם משום ביטול ממילא לאו דוקא בנפל מעט דלא אזלין לפי החשבון רק בתר רובא, אלא אפילו בנפל כולה למקום אחר נמי הכי הוא כיון דנתבטל והמיעוט נעשה כרוב ומוכרח דס"ל בתרומה דבלח ההיתר נהפך לאיסור והאיסור להיתר."

ובהגהת רעק"א בסי' שכ"ד על הש"ך סקי"ח (ד"ה "דהרי שאור") כתב לגבי תערובת פטור וחיוב בחלה: "תמיהני, כיון דמכח טבל דאוסר בכל שהוא מקרי כולו בחיובא מכ"ש היכא דעיקר העיסה טבל דפשיטא דאין העיסה בטילה בשאור וכ"כ הרא"ש בתשובה... א"כ הוא הדין להפריש מיניה וביה דאין חילוק

אומר סאה שנפלה היא שעלתה"). ולפי זה מצאנו מקור שבתערובת חל דין הרוב על המיעוט, וכן נראה שהבין האו"ש. (גם לפי זה ניתן להבין רת ר"ש שזורי, שבר"ה סמך על דין בילה להפריש מיניה וביה, ובמנחות במעשה דר' טרפון פשטות הגמ' שחייב להפריש מן החוץ. ובשטמ"ק שהובא לעיל כתב שלא דווקא אלא עצה טובה נקט, ואפשר להעמיד שבמיעוט טבל בחולין ישנו ביטול של הטבל ובילה לא תסייע, אך במיעוט פירות שניה בשלישית גם הרוב וגם במיעוט מבטלים זא"ז בגלל חיובי מע"ש ומעש"ע וכפי שהקשו הטו"א והישו"מ ולכן דין בילה יכריע, וכעין דברי הש"ך בסי' שכ"ד סקי"ח).

כתב הגדול ממינסק באור גדול סי' ס' (דף קמ"ט: ד"ה "ולכאורה") בביאור דברי הרמב"ם האלו, לחלק בין נפל כל המדומע לחולין אחרים שאז משערים לפי חשבון, לבין נפל מעט ממנו, שאז יש לומר שכל שנפל הוא תרומה. והסתפק שם בחילוק זה, שכן אפשר לבאר באופן הפוך. וסיים:

הפרשת תרומות ומעשרות בתערובת פטור וחוב

צה
שבידו מן הפטור דזהו ממש
דינא דר"ש שזורי במנחות
ל"א. דאינו יכול להפריש
ממק"א עליו. והכא נמי השאור
ח"ה מה"ת והעיסה אינה אלא
מדרבנן. ועוד דנהי דאסור
לאכול כל התערובות משום
דפתיכי ביה איסור אבל אין
ההיתר מתחייב בחלה".

במעשרות ס"ז סק"ו וסק"ז דן,
שהרי אין היתר מצטרף
לאיסור ובתערובת רוב טבל
בחולין לא ניתן להפריש מיניה
וביה, או שבתערובת כזו נאמר
כל דפריש מרובא פריש ויכול
להפריש מיניה וביה ולתלות
שטבל עלה בידו לתיקון
התערובת, ומשמע בדבריו
שהסתפק בכך.

בשביעית ס"ז סקט"ו כתב
שללא דין בילה א"א להפריש
מתערובת טבל ולחולין מיניה
וביה, וכהבנת הגמ' בר"ה י"ג,
ומיעוט אינו בטל לקבל את דין
הרוב, לכן מיעוט החולין לא
מתחייב בתרו"מ, והסתייע
בגמ' נדרין נ"ט. "היתר שבהן
לאן הלך". דין המשנה
במכשירין העמיד בשתי
קופות, באחת פירות שנה

בין שאור טבל לעיסת טבל
ודו"ק".

ו. דעת החזו"א בסוגיא:

החזו"א דן בסוגיין בכמה
מקומות. ביו"ד ס"ו קצ"ו סקי"ז
כתב מכמה מקומות
שהרמב"ם סובר שאין בילה,
לא כדעת המשנה למלך
והמהרי"ט. דין זיתי ניקוף
וענבי בציר העמיד החזו"א
כהר"ש, כשעשה מהם שמן
ויון, כי סתמן של זיתים וענבים
למשקה. באופן אחר העמיד
שאר תערובת אלא שכל מין
עומד ניכר לעצמו ומפריש מכל
מין כשיעורו.

גם כתב (יו"ד קצ"ו סק"ג בתוך
דבריו) שאפשר ולרמב"ם אין
בילה אלא ביין ובשמן כשלא
בלל בידיו, אך בבולל בידיו יש
בילה גם ביבש.
ובהמשך (קצ"ו סק"ד לגבי
הש"ך והרעק"א ס"ו שכ"ד
סקי"ח הנ"ל) כתב: "ובאמת אי
אפשר לפרש כוונת הראשונים
ז"ל דמשום טבל אוסר בכל
שהוא יכול להפריש מיניה וביה
אף אם אין בילה ויש לחוש

באופן זה. יוצא, שהרמב"ם סובר כהר"ש והרא"ש.

שניה ובקופה שניה פירות שנה שלישית כך שאין תערובת, ומפריש משני הקופות.

ז. סיכום ומסקנה להלכה:

א. לדעת הר"ש, הרא"ש, מהר"ם, ר"ן ורמב"ן, לא ניתן להפריש מתערובת פטור וחייב מיניה וביה (ללא דין בילה, שקיים רק בלח, כגון יין ושמן). ניתן להפריש ממקום אחר לפי חשבון הטבל שבתערובת, ומפירות באותה דרגת חיוב.

ב. לדעת החזו"א, גם הרמב"ם סובר כהראשונים דלעיל.

ג. למהרי"ט, לרמב"ם יש בילה ביבש. בפירות קטנים המתערבבים ונבללים (להוציא, לדוגמא, דבילה ופרוסות פת), ובכמות גדולה המאפשרת ערבוב. מסתבר לדון בכל תערובת במצבה, טכנית, האם קיים ערבוב שכזה.

ד. לדעת אחרונים רבים- מרכבת המשנה, מעדני ארץ ואבן ישראל, לפי

בדבריו במעשרות סי' ז', בהם העלה נקודה מיוחדת- לדון בתערובת רוב ומיעוט בגדר כל דפריש. נראה כוונתו, כיון שההיתר לא התבטל לרוב טבל שבו ולא התחייב בתרו"מ (וכפי שכתב לאורך כל דבריו במקומות האחרים) עלה ספק חדש אם יש במצב זה תערובת רוב ומיעוט השוללת דין כל דפריש מפירות הפורשים ממנה. כי ניתן לראות בפירות הפורשים ממנה פירות מן הרוב בלבד- דהיינו מן הטבל שבה, ממש כדין כל דפריש מרובא פריש. (לפי זה תתעורר שאלה בתערובת רוב חולין ומיעוט היתר כיצד לדון פירות הפורשים ממנה).

מלבד נקודה זו, מבין החזו"א שאין אפשרות להפריש מיניה וביה בתערובת ללא דין בילה, קיימ"ל כשמואל שאין בילה אלא בשמן וביין, ושאינ מיעוט היתר מתבטל לרוב חיוב (ככלל בדיני הש"ס ולא רק בטבל). ולכן העמיד הלכות הרמב"ם

באותו ס' בס"ו, בתערובת חייב ופטור הסתפק בדינה והשאיר בצ"ע. (גם בקובץ התורה ובארץ ח"ג כתב כן).

אולם, בשו"ת אבן ישראל הנ"ל היקל בשעת הצורך להפריש מיניה וביה ע"פ דעת הרמב"ם. גם בספר קדושת הארץ (להרב דויד טהרני) הל' תרו"מ עמ' רע"ד אות ז' היקל ע"פ דברי הרמב"ם בשעת הדחק, וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קמ"ג) פסק כן, ובדין דרבנן-הלך אחר המקל.

הרמב"ם ניתן להפריש מיניה וביה בכל תערובת טבל וחולין (גם ללא דין בילה), בשל ביטול החולין לטבל בגדרי התערובת. סיוע לכך מדברי הריצב"א בתערובת רוב טבל ומיעוט חולין.

להלכה, בחוות בנימין ח"א סי' ד' ס"ג התיר בתערובת פירות שחונטים סביב ט"ו בשבט (לפני ט"ו בשבט ואחריו) וסברתו ששמואל סובר "הכל הולך אחרי גמר פרי" ורק בהסתמכות דין זה, סומך שמואל על בילה.